

УДК 343.533

ЮРИДИЧНИЙ АНАЛІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Харитонов О. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правового забезпечення
господарської діяльності ХНАМГ

Анотація: В наданій статті розглядаються ключові аспекти захисту комерційної таємниці суб'єктів господарювання. Зазначається, що в умовах ринкової економіки забезпечення захисту комерційної таємниці є вельми актуальним. Робиться висновок, що попри наявність у чинному законодавстві правового регулювання комерційної таємниці, режим її реалізації суб'єктами господарювання є далеким від досконалості. Вказується про відсутність належного закріплення суб'єктів права інтелектуальної власності на комерційну таємницю, підстав набуття вказаного права, а також його припинення та інше. Пропонується запровадження нормативного акта, присвяченого правовому регулюванню комерційної таємниці в Україні.

Ключові слова: комерційна таємниця, інтелектуальна власність, суб'єкт господарювання, майнові права, охорона комерційної таємниці, строки чинності права на комерційну таємницю, способи захисту комерційної таємниці, відповідальність.

Аннотация: В представленной статье рассматриваются ключевые аспекты защиты коммерческой тайны субъектов хозяйствования. Отмечается, что в условиях рыночной экономики обеспечение защиты коммерческой тайны является весьма актуальным. Делается вывод, что независимо от наличия в действующем законодательстве правового регулирования коммерческой тайны, режим её реализации субъектами хозяйствования далек от совершенства. Указывается об отсутствии надлежащего закрепления субъектов права интеллектуальной собственности на коммерческую тайну, оснований приобретения указанного права, а также его прекращения и пр. Предлагается внедрение нормативного акта, посвященного правовому регулированию коммерческой тайны в Украине.

Ключевые слова: коммерческая тайна, интеллектуальная собственность, субъект хозяйствования, имущественные права, охрана коммерческой тайны, сроки действия прав на коммерческую тайну, способы защиты коммерческой тайны, ответственность.

Annotation: In the present article examines the key aspects of the protection of commercial secrets entities. It is noted that in a market economy, the providing protection of commercial secrets is very important. It is concluded that regardless of the current legislation of legal regulation of commercial secrets, the mode of its implementation in the economic entities is far from perfect. Is indicated the absence of adequate fixation of the subjects of intellectual property of commercial secret, bases acquisition of such rights, as well as its termination, etc. Offered the implementation of a normative instrument on the legal regulation commercial secrets in Ukraine.

Key words: commercial secret, intellectual property, business entity, property rights, protection commercial secrets the rights to commercial secret, ways of protecting of commercial secrets, responsibility.

Постійний розвиток суспільних відносин, що на цей час віддає пріоритет технологічному прогресу в усіх сферах нашого життя, не може не позначитися на належному функціонуванні господарюючих суб'єктів. Так, глобальна комп'ютеризація, наявність у житті людини високотехнологічних гаджетів, тотальна залежність від мережі інтернет, ставлять під сумнів безпеку будь-яких відомостей, що сформовані в суб'єкті господарювання та розголошення яких може призвести до значних фінансових втрат, зниження позиції на фондовому ринку і, навіть, банкрутства. На цей час такі відомості вітчизняна наукова думка в юриспруденції узагальнює одним терміном – комерційна таємниця.

Слід зазначити, що ще з давніх-давен існувало прислів'я: «хто володіє інформацією, той володіє світом». Доречно процитувати О.В. Воронову, яка зазначає, що у «Стародавньому Римі діяв закон, що передбачав покарання у вигляді штрафу за примус чужих рабів до видачі таємниць свого хазяїна. В античному світі торговці й банкіри зобов'язані були вести торговельні книги, відображаючи в них свою діяльність. Дані таких книг були конфіденційними, тобто становили певну комерційну таємницю, й розкривалися винятково для уточнення податків, у справах про спадкування майна, у випадках настання банкрутства або з метою правосуддя. Таким чином, держави ще на ранніх стадіях свого розвитку створювали закони, які захищали інтереси

підприємців, їхніх засновників й учасників від можливого витoku секретної інформації» [1]. В.І. Юскович-Жуковська та Т.П. Фрунзе з цього приводу наголошують, що комерційна таємниця є одним із найстаріших методів охорони інтелектуальної власності у ринкових відносинах. Стародавні майстри зберігали у таємниці секрети своєї майстерності, що були знаннями і ноу-хау окремих майстрів [2].

Безпосереднє поняття «комерційна таємниця» існує у вітчизняній юриспруденції досить недовго. Пояснюється це тим, що «у радянський період діяло правило про обов'язковість найширшого та безоплатного поширення кожного досягнення, отриманого на окремому підприємстві, про «обмін досвідом» на адміністративній основі. Ще в 1930 р. XVI з'їзд ВКП (б) передбачив необхідність боротьби із секретністю. Хоча очевидно, що така відкритість обмежувалась сферою цивільної продукції, а таємниця існувала і захищалась адміністративними заходами, хоча й не мала характеру правової категорії» [8]. Тому категорія комерційної таємниці знайшла своє правове закріплення лише за часів застосування СРСР, про що свідчить Закон «Про підприємства в СРСР» від 04.06.1990 р. № 1529-1. Так, ст. 33 вказаного Закону під комерційною таємницею підприємства розуміла недержавні секретні відомості, пов'язані з виробництвом, технологічною інформацією, управлінням, фінансами та іншою діяльністю підприємства, розголошення (передача, витік) яких можуть завдати шкоди його

інтересам. Склад та обсяг відомостей, що становлять комерційну таємницю, порядок їх захисту визначаються керівником підприємства. При цьому, види діяльності підприємств, відомості про яких не могли становити комерційну таємницю, визначалися Радою Міністрів СРСР з метою запобігання приховуванню підприємством відомостей про забруднення навколишнього середовища та іншої негативної діяльності, здатної завдати шкоди суспільству [3].

У свою чергу, час не стоїть на місці, вимагаючи від законодавця розробляти та узгальнювати сучасні норми, що присвячені в тому числі регулюванню та захисту комерційної таємниці. І.А. Гамбург та О.М. Фролов пишуть, що в Україні так само з'являються новітні технології, винаходи в галузі виробництва, які суб'єкти господарювання виробляють власноручно. Саме на сучасному етапі розвитку держави відбувається зростання ролі інформаційних ресурсів у їх діяльності. На сьогодні інформація суб'єкта господарювання – це об'єкт права власності, від захищеності якого залежить ефективність його діяльності. Втрата інформації може призвести до збитків, а в деяких випадках до банкрутства. В умовах жорсткої конкуренції дуже важливо зберегти інформацію, яка має значення для суб'єкта господарювання, бо вона може стати власністю конкурентів, які використовують її у власних потребах. Таку інформацію прийнято називати комерційною таємницею [4].

У сучасному вітчизняному законодавстві поняття комерційної таємниці закріплене в главі 46 Цивільного кодексу України, яка називається «Право інтелектуальної власності на комерційну таємницю» (далі – ЦК України) [5]. Відповідно до ст. 505 ЦК України комерційною таємницею є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з чим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію. Комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці.

При цьому, положення ст. 420 ЦК України [5] та ст. 155 Господарського кодексу України (далі – ГК України) [6] визначають, що комерційна таємниця є одним з об'єктів права інтелектуальної власності. В. Постульга пише: «вітчизняним законодавством комерційну таємницю віднесено до інституту так званого права інтелектуальної власності, тобто сукупності виключних прав на нематеріальні об'єкти, що є результатом інтелектуальної діяльності, у тому числі творчої, та інші прирівняні до них об'єкти. Права на комерційну таємницю є різновидом прав інтелектуальної власності (виключних прав). При цьому комерційна таємниця ототожнюється із самою інформацією і не розуміється як правовий режим захисту такої конфіденційної інформації. За слушною пропозицією, для означення самого правового

режиму можна вживати термін «виключні права (права інтелектуальної власності) на комерційну таємницю» [7].

Відповідно до ст. 506 ЦК України майновими правами інтелектуальної власності на комерційну таємницю є: 1) право на використання комерційної таємниці; 2) виключне право дозволяти використання комерційної таємниці; 3) виключне право перешкоджати неправомірному розголошенню, збиранню або використанню комерційної таємниці; 4) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом. Майнові права інтелектуальної власності на комерційну таємницю належать особі, яка правомірно визначила інформацію комерційною таємницею, якщо інше не встановлено договором [5]. Кодексом передбачено, що строк чинності права інтелектуальної власності на комерційну таємницю фактично не конкретизований та обмежується строком існування сукупності ознак комерційної таємниці, які сформовані особою, що правомірно визначила інформацію комерційною таємницею.

Положеннями ГК України також закріплені певні ознаки інформації, що становить комерційну таємницю. Так, ст. 162 Кодексу передбачає, що суб'єкт господарювання, що є володільцем технічної, організаційної або іншої комерційної інформації, має право на захист від незаконного використання цієї інформації третіми особами, за умов, що ця інформація має комерційну цінність у зв'язку з тим, що вона невідома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а володільць інформації вживає належних заходів до охорони її конфіденційності [6]. І.А. Гамбург та О.М. Фролов зазначають, що комерційній таємниці властиві всі ознаки нематеріального об'єкта – можливість одночасного використання необмеженим колом осіб, відсутність фізичної амортизації тощо. Так само мають значення зміст, сутність нематеріального об'єкта, тобто самі відомості, які становлять комерційну таємницю, а не форма їх зовнішнього представлення (на відміну від авторського права). Тобто комерційна таємниця є об'єктом виключних прав, для якого визначальним є сутність результату інтелектуальної діяльності [4].

Таким чином, ми бачимо, що суб'єкт господарювання має право так би мовити «засекречувати» широкий спектр інформації, що має певне відношення до його безпосередньої діяльності. При цьому, не вся інформація, що міститься у вказаного суб'єкта, є комерційною таємницею та складає об'єкт права інтелектуальної власності. В цьому випадку законодавцем встановлені певні обмеження. Так, Постановою Кабінету Міністрів України від 09.08.1993 р. № 611 закріплені перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці, до них відносяться: установчі документи, документи, що дозволяють займатися підприємницькою чи господарською діяльністю та її окремими видами; інформація за всіма встановленими формами державної звітності; дані, необхідні для перевірки обчислення і сплати податків та інших обов'язкових платежів; відомості про чисельність і склад працездатних, їхню заробітну плату в цілому та за професіями й посадами, а також наявність вільних робочих місць; документи про сплату податків і

обов'язкових платежів; інформація про забруднення навколишнього природного середовища, недотримання безпечних умов праці, реалізацію продукції, що завдає шкоди здоров'ю, а також інші порушення законодавства України та розміри заподіяних при цьому збитків; документи про платоспроможність; відомості про участь посадових осіб підприємства в кооперативах, малих підприємствах, спілках, об'єднаннях та інших організаціях, які займаються підприємницькою діяльністю; відомості, що відповідно до чинного законодавства підлягають оголошенню [8].

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що майнові права інтелектуальної власності на комерційну таємницю належать особі, яка правомірно визначила інформацію комерційною таємницею. При цьому, така особа може як встановити таку таємницю комерційною так і скасувати своє встановлення. Це є досить зручним та виокремлює комерційну таємницю від інших видів права інтелектуальної власності. Адже найпростішим способом зберегти та захистити певні відомості буде визнання їх комерційною таємницею, а не застосування до них відносин патентування, що буде довше та набагато дорожче.

У свою чергу, якщо звернутися безпосередньо до практики застосування комерційної таємниці суб'єктами господарювання, то можна побачити, що правове регулювання вказаної категорії є далеким від ідеалу. При чому, відсутність у положеннях чинного законодавства чітких норм, якими би закріплювалась послідовність набуття інформацією статусу комерційної таємниці, в тій чи іншій мірі унеможливило належне застосування вказаної категорії та зумовлює чисельні порушення прав суб'єктів господарювання на комерційну таємницю.

Серед ключових факторів, що перешкоджають належному захисту комерційної таємниці суб'єктів господарювання слід виокремити по-перше, відсутність у чинному законодавстві чіткої форми закріплення відомостей, що слід віднести до комерційної таємниці. Адже інформація, що підлягає охороні, може бути не тільки на паперовому або цифровому носії, але і обіймати не матеріальне, розумове чи інтелектуальне, підґрунтя конкретної особи. По-друге, в нормативному масиві не закріплений порядок визнання, фіксації та припинення комерційної таємниці. Так, наприклад, закріплення цієї інформації у статуті не завжди є доречним, адже вказаний документ має своє поширення не на широке коло осіб. Розроблення юридичною особою положення про комерційну таємницю не містить ознак локального нормативного акту, тому його обов'язковість дуже сумнівна. Як вихід вбачаємо можливість фіксації комерційної таємниці в колективному договорі, який є нормативно-правовим актом, має поширення на необмежене коло осіб та є обов'язковим для ознайомлення для всіх працівників, що працюють у суб'єкті господарювання (тобто фактичних носіїв комерційної таємниці). Як недолік вказаного нормативного акту слід навести, що він відноситься до сфери регулювання трудовим правом, тому поширення його застосування на цивільні відносини,

пов'язані з правом інтелектуальної власності, можуть визивати певні суперечки.

По-третє, незважаючи, що в нашій державі передбачені всі можливі заходи щодо захисту комерційної таємниці (включаючи цивільно-правову, адміністративно-правову та кримінально-правову відповідальність за її розголошення), в більшій мірі вказані заходи містять суто декларативний характер та не реалізують свого практичного навантаження. Приведемо в цьому випадку конкретні норми, присвячені правовому регулюванню захисту комерційної таємниці. Відповідно до ст. 162 ГК України, особа, яка протиправно використовує комерційну інформацію, що належить суб'єкту господарювання, зобов'язана відшкодувати завдані йому такими діями збитки відповідно до закону [6]. Згідно ст.ст. 231-232 Кримінального кодексу України, умисні дії, спрямовані на отримання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю, з метою розголошення чи іншого використання цих відомостей, а також незаконне використання таких відомостей, якщо це спричинило істотну шкоду суб'єкту господарської діяльності, караються штрафом від трьох тисяч до восьми тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Умисне розголошення комерційної таємниці без згоди її власника особою, якій ця таємниця відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю, якщо воно вчинене з корисливих чи інших особистих мотивів і завдало істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності, карається штрафом від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років [9]. Згідно ч. 3 ст. 164-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення, отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця тягне за собою накладення штрафу від дев'яти до вісімнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Із аналізу вказаних норм, ми можемо побачити, що в них немає чіткої конкретизації складу протиправних дій, присутнє дублювання та відповідна неузгодженість одна з одною [10].

Крім наведених вище недоліків захисту комерційної таємниці можна також навести: не визначене коло суб'єктів, до повноважень яких відноситься віднесення інформації до комерційної таємниці (наприклад, якщо це господарське товариство, то це можуть бути, як загальні збори, так і виконавчий орган); можливість відразу ж декількох осіб мати право на комерційну таємницю; відсутність чіткої регламентації комерційної таємниці у часі та інше.

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що попри наявність у чинному законодавстві такої доречної для ринкових відносин категорії, як комерційна таємниця, правовий режим її реалізації суб'єктами господарювання є далеким від досконалості. Зазначене обумовлює необхідність розроблення та запровадження на підзаконному рівні комплексного нормативного акта, в якому би

конкретизувалися ознаки комерційної таємниці, визначалися суб'єкти права інтелектуальної власності на комерційну таємницю, закріплювалися підстави набуття вказаного права, а також його припинення, запроваджувався єдиний механізм захисту права інтелектуальної власності на комерційну таємницю та інше.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронова О.В. Правові основи захисту комерційної таємниці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Dtr_pravo/2011_4/files/LA411_16.pdf.
2. Юскович-Жуковська В.І., Фрунзе Т.П. Комерційна таємниця як невід'ємний елемент ринкових відносин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vnuvgrp/ekon/2009_2/v46ek48.pdf.
3. Про підприємства в СРСР: Закон від 04.06.1990 р. № 1529-1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data01/text10872.htm>.
4. Гамбург І.А., Фролов О.М. Правове забезпечення захисту комерційної таємниці в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Dtr_pravo/2011_2/files/LA211_13.pdf.
5. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page9>.
6. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page6>.
7. Постульга В. Некоторые аспекты правового статуса информации с ограниченным доступом // Юридическая практика. – 2003. – № 11.
8. Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.08.1993 р. № 611 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/611-93-%D0%BF>.
9. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page6>.
10. Кодекс України про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.